

En förskola för alla barn

Förutsättningar för en lyckad integrering

Elin Anderbalk

Specialpedagogiska Institutionen

Examensarbete 15 hp

Vårterminen 2009

Examinator: Birgitta Shalin

Stockholms
universitet

En förskola för alla barn

Förutsättningar för en lyckad integrering

Elin Anderbalk

Sammanfattning

Detta arbete handlar om integrering av barn i behov av särskilt stöd och vilka förutsättningar som är viktiga för att integreringen ska bli lyckad. Syftet med arbetet var att genom litteraturstudier och intervjuer med verksamma pedagoger ta reda på några viktiga förutsättningar som påverkar själva integreringen. Studien genomfördes med kvalitativa intervjuer där fyra pedagoger med olika lång erfarenhet deltog. Resultatet av arbetet visar på att en viktig förutsättning för en lyckad integrering är pedagogers förhållningssätt och attityder till barn i behov av särskilt stöd men även för integreringen i stort. Vidare framkom även vikten av stöd från ledningen, betydelsen av handledning i arbetet, behovet av en extra resurs och ett gott samarbete med föräldrarna.

Nyckelord

Barn i behov av särskilt stöd, bemötande, förskola, förhållningssätt, integrering.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
2 Bakgrund	1
2.1 Begreppsdefinitioner	2
2.1.1 Barn i behov av särskilt stöd	2
2.1.2 Inkludera, integrera och integration	2
3 Litteraturgenomgång	3
3.1 Deklarationer och styrdokument	3
3.2 Texter om integrering	4
3.3 Pedagogens förhållningssätt	5
3.4 Vuxnas ansvar	7
3.5 Att sätta barnet i centrum	9
4 Syfte	11
4.1 Frågeställning	11
5 Metod	11
5.1 Upplägning och genomförande	11
5.2 Urval	12
5.3 Tillförlitlighet	13
5.4 Etiska överväganden	14
5.5 Reflektioner över metoden	14
6 Resultat	16
6.1 Positivt tänkande	16
6.2 Problemlösande förhållningssätt	17
6.3 Bemötande av barn	19
6.4 Sammanfattning av intervjuerna	20
7 Diskussion	22
7.1 Integrering	22
7.2 Bygger allt på pedagogers förhållningssätt?	23
7.3Handledning och stöd från ledningen	24
7.4 Fortsatt forskning	25

Referenslista.....	26
Bilaga 1.....	28

1 Inledning

Under 1970 - 80- talet började processen med att integrera barn med olika förutsättningar i förskolan (Martin Korpi, 2006). Detta har bidragit till ett stort ansvar hos pedagogerna att se till att integreringen blir så bra som möjligt för alla barn. Detta innebär också att pedagogerna måste ha ett förhållningssätt som tar till vara varje barns särskilda behov och tar med barnet in i barngruppens gemenskap. Alla pedagoger har som uppgift att se till att barnets vistelse på förskolan blir givande för barnet.

Situationen för barn i förskolan varierar mycket beroende på vilken typ av svårighet barnet har samt vilket arbetssätt som dominerar på förskolan. I bästa fall befinner sig barnet i fint samspel med resten av barngruppen och får det stöd som denne behöver men i sämsta fall hamnar barnet helt utanför barngruppen och får inte alls det stöd som behövs (Daun, 1987).

2 Bakgrund

I detta arbete har jag valt att undersöka vilka processer och faktorer som bidrar till en positiv integrering av barn i behov av särskilt stöd inom förskolan. Jag har under min lärarutbildning funderat kring vilka förutsättningar pedagoger kan skapa för att de barn som är i behov av särskilt stöd för sin utveckling ska bli inkluderade i barngruppen. Vissa barn finns med på avdelningen men räknas inte som en del av barngruppen och hamnar därför utanför då aktiviteter planeras. Vid andra tillfällen är barnet en naturlig del av verksamheten och aktiviteter och sådant planeras utifrån att alla barn skall kunna delta på sina egna villkor. Är detta en följd av pedagogernas förhållningssätt till dessa barn eller är det andra faktorer som hjälper till att bidra till att dessa barn blir antingen inneslutna eller uteslutna ur gemenskapen i barngruppen? I dessa möten med barn i behov av särskilt stöd har jag funderat kring pedagogers medvetenhet om vilka processer och faktorer som bidrar till en lyckad integrering. Är det så att barnet skall anpassas till verksamheten eller skall verksamheten anpassas till barnet?

2.1 Begreppsdefinitioner

Här tar jag upp definitioner av några begrepp som återkommer i arbetet.

2.1.1 Barn i behov av särskilt stöd

I Salamancadeklarationen (2001) står det att vi idag ska använda begreppet *barn i behov av särskilt stöd*. I och med detta läggs fokus på barnets utvecklingsmöjligheter och inte på individuella svårigheter. Med begreppet barn i behov av särskilt stöd menar jag i detta arbete alla de barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd. Jag har valt att inte avgränsa mig till bara en av dessa kategorier då det i läroplanen för förskolan (2006) står att den pedagogiska verksamheten ska anpassas efter alla barns behov och förutsättningar. Barn som behöver särskilt stöd är inte en bestämd och avgränsad grupp med särskilda egenskaper utan barn i behov av särskilt stöd är snarare barn som tillfälligt eller varaktigt behöver extra stöd och uppmärksamhet från vuxna (Hellström, 1993).

2.1.2 Inkludera, integrera och integration

I Svenska ordboken (1999) beskrivs verbet *inkludera* som att låta något ingå som en del i viss grupp och orden *medräkna* och *inbegripa* används också. I samma källa beskrivs verbet *integrera* som något som får sammansmälta till en helhet och att inordna som en naturlig del av viss helhet. Substantivet *Integration* beskrivs i Svenska ordboken (1999) som en sammansmältning av olika delar till en helhet och att tonvikten då ofta ligger på utjämning av skillnader, detta gäller även då en enskild del ska införlivas som normal del av en helhet. Integrering handlar alltså om att delarna ska in i en helhet som inte är fullt anpassad till dessa delar. Forslund och Jacobsen (2000) beskriver integration som ett sammanhang mellan detaljer som tidigare varit separata. De skriver också att begreppet integration ofta sammanblandas med ordet integrering, de menar att de åtgärder som vidtas för att få olika grupper att fungera på ett integrerat sätt är integrering. Det vill säga så är integrering processen medan integrationen är produkten.

När jag i arbetet talar om *integrering* menar jag att barn med olika förutsättningar får vara en naturlig del i en barngrupp och att de får delta i den pedagogiska verksamheten på lika villkor som övriga barn i barngruppen. I detta arbete har jag valt att använda mig av ordet integrering och med det menar jag att barnet som är i behov av särskilt stöd inte bara får en fysisk placering i en barngrupp utan det jag menar då är att verksamheten anpassas till barnets förutsättningar och behov. Just valet av ordet *integrering* är att *integrering* är en pågående process som kräver aktivt arbete hela tiden med att anpassa verksamheten till barnet som är i behov av särskilt stöd.

3 Litteraturgenomgång

Här tar jag upp innehåll i deklARATIONER och styrdokument samt även resonemang kring integrering, pedagogers förhållningssätt, vuxnas ansvar och att sätta barnet i centrum.

3.1 Deklarationer och styrdokument

Barnstugeutredningen (SOU 1972:26) var den första som tog upp att barnomsorgen ska vara öppen för alla barn även för barn med funktionshinder eller andra svårigheter. Utredningen såg förskolan som ett verktyg för att utjämna olikheter i barns livsvillkor, barnomsorgen skulle ansvara för alla barn och ha ett särskilt ansvar för barn i behov av särskilt stöd (Larsson-Swärd, 1994).

I skollagens (1985:1100) 2a kap *Förskoleverksamhet och skolbarnomsorg* 9§ står det att

Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall anvisas plats i förskola eller fritidshem, om inte barnens behov av sådant stöd tillgodoses på något annat sätt.

I Lpfö 98 (2006) står det under rubriken Förskolans uppdrag att

Förskolans uppgift innebär att i samarbete med föräldrarna verka för att varje barn får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar (s.4-5).

Vidare står det också att

Den pedagogiska verksamheten skall anpassas efter alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar(s.5)

Det står även under samma rubrik att

Alla barn skall få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och få uppleva sig vara en del av gruppen(s.5).

Alla pedagoger måste alltså se till att de barn som är i behov av särskilt stöd får sina behov tillgodosedda och att det finns förutsättningar för barnet att få vara en del av barngruppen.

I Lpfö 98 (2006) står det även att barnen ska få möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet men även barngruppen (s.5).

Salamancadeklarationen (2001) tar tydligt upp hur barn i behov av särskilt stöd skall bemötas och vilka rättigheter de har.

Idag använder vi oss av begreppet "*barn i behov av särskilt stöd*" men för bara några år sedan talade vi om "*barn med särskilda behov*". Ändringen i språkbruket markerar att vi inte ska se svårigheter i första hand som ett individuellt problem. Vi ska istället fokusera på de möjligheter till utveckling som varje individ besitter och anpassa undervisningen och verksamheten utifrån var och ens förutsättningar (Salamancadeklarationen, 2001, s.5-6).

I Salamancadeklarationen står det även att personer med funktionshinder allt för länge har betraktats av ett samhälle som fokuserat mer på deras svårigheter än på deras möjligheter. Den uppgift som den integrerade skolan möter är att utveckla en pedagogik där barnet står i centrum.

I deklARATIONEN står det även att

Inom de integrerade skolorna skall barn med behov av särskilt stöd få allt det extra stöd de eventuellt behöver för att de skall kunna undervisas på ett effektivt sätt. Integrerad skolgång är det effektivaste sättet att bygga upp en solidaritet mellan barn med behov av särskilt stöd och deras kamrater (s.25).

I Salamancadeklarationen (2001) nämner också förskoleundervisning och där nämns vikten av att tidigt identifiera, bedöma och stimulera dessa barn som har särskilt undervisningsbehov(s.38).

3.2 Texter om integrering

Lutz (2009) skriver att under 1980-talet bedrevs forskning kring specialpedagogiska frågor, och intresset då berodde mest på den integrering av barn i behov av särskilt stöd som gjordes. Dessa studier var kopplade till specifika grupper av barn med olika funktionshinder och deras integrering i förskolan. Specialpedagogisk forskning inom förskolan har sedan slutet av 1980-talet varit sporadisk. Lutz (2006) menar att relativt lite forskning har gjorts med inriktning mot förskolans verksamhet utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv. Vidare skriver Lutz att mycket av den forskning som gjorts inom förskolan har varit av kvalitativ art för att ringa in och problematisera verksamheten med barn i behov av särskilt stöd. När integreringsprocessen var avklarad och utbyggnaden av förskolan nått sin kulmen så sjönk antalet forskningsprojekt inom detta område. Han skriver också att tendenser som anses inom den specialpedagogiska forskningen är att pedagogers kompetens ses som en lösning på många problem.

Väldigt många barn vistas i förskolan, där får de stöd och stimulans och framför allt får de träffa barn i sin egen ålder. Det är endast i samvaron tillsammans med andra barn som ett socialt samspel kan utvecklas på lika villkor (Annerborn och Dellgren, 2003). Tyvärr ses ibland integrering endast som en fysisk placering där det integrerade barnet får delta på andras villkor i den mån det kan utan att några speciella förändringar till verksamheten görs.

Det har uppfattats som att enbart placeringen i sig är bra för barnet (Rabe och Hill, 1990). Författarna menar vidare att varje barn behöver för en sund utveckling få vara med i en social gemenskap och få knyta band till både andra barn och vuxna. Integrering ska därför ses som en social företeelse och målsättning där sociala relationer får växa.

Emanuelsson (2001) skriver att integrering är den utvecklingsprocess som leder till integration, detta innebär en gemenskap där alla har en naturlig tillhörighet och lika värde. Integrationen handlar alltså om en demokratisk människosyn där alla är lika mycket värda och ses som en tillgång till gruppen och som har något att bidra med i gemenskapen. Emanuelsson menar vidare att integrering som mål är främst en utmaning för dem som har makt och förutsättningar att påverka utvecklingen, i det här fallet förskolepersonalen. Hur personalen behandlar och möter dessa barn i behov av särskilt stöd har betydelse för om integreringen blir lyckad eller inte. Emanuelsson betonar också att genom debatten kring integrering och dess möjligheter eller svårigheter får man intrycket av att integrering är en specialmålsättning som gäller bara vissa individer som på ett eller

annat sätt avviker från normen. Han menar att så är inte fallet då integrering i dess egentliga mening är något som ska hända i grupper och gemenskapsformer mellan människor.

Det är inte enbart den enskilde individen som skall bli integrerad i gruppen, det är hela gruppen som skall integreras. För att arbetet med att stödja barn i behov av särskilt stöd ska kunna bli framgångsrik krävs att individen ses i relation till situationen (Emanuelsson, 2001). Det är inte bara barnet som skall anpassas till den situation som det befinner sig i utan situationen skall även anpassas till barnet. Integration är något att eftersträva först och främst ur ett humanistiskt perspektiv då alla människor är födda unika och har samma värde oavsett fel och brister (Rosenqvist, 2001).

Lutz (2009) skriver att ett problem med integreringstanken är att den förutsätter en initial segregering (s.189). Detta betyder att barnet till en början måste vara uteslutet för att kunna bli inneslutet. Lutz skriver att en utgångspunkt i detta synsätt är att barnet skall anpassas till den befintliga miljön, förskolan ställer då krav på barnets anpassning. Genom att istället anpassa miljön till barnet framstår en inkluderande pedagogisk tanke där problemet flyttas från barnet till verksamheten. De barn som nu faller utanför visar på att verksamheten inte lyckats fånga upp barnens olikheter som själva integrationstanken bygger på.

Lutz (2006) skriver i sin avhandling att förskolan har under en lång period haft en verksamhet där alla barn integrerats i verksamheten. Han menar att den spridning av barn som finns i förskolan borde bidra till en inkluderande miljö där barn möts och att det är tveksamt om det är den pedagogiska miljön som har anpassats till barnet eller barnet som anpassats till den pedagogiska miljön. Lutz nämner också att tendensen i hans forskning verkar luta åt att pedagoger anser att integrationen är lyckad då man i förskolan rent rumsligt integrerat barn i behov av särskilt stöd. Han menar då också att det är svårt att avgöra om barnen anpassats till verksamheten eller om verksamheten anpassats till barnen.

3.3 Pedagogens förhållningssätt

I vissa fall verkar det finnas en föreställning om att endast en placering i förskolan är en tillräcklig åtgärd för barn med behov av särskilt stöd. Det kan dock sägas att placeringen i sig är en viktig faktor i integreringen av barn i behov av särskilt stöd men det krävs mer åtgärder än så för att integreringen skall bli lyckad (Daun, 1987).

En förskola för alla barn handlar om mer än bara extra resurser, hjälpmedel, åtgärdsprogram och pedagogers välvilja. Personalen måste hitta ett förhållningssätt till det enskilda barnet som bidrar till utvecklingen av en positiv självbild. Ett barn i behov av särskilt stöd är ett barn som har alla de behov som barn har, på vissa områden eller i vissa situationer har barnet hinder eller svårigheter för sin utveckling. Det är då det uppstår behov av särskilt stöd och dessa behov är individuella och varierar för varje enskilt barn (Serrebo, 2003).

Personalens förhållningssätt och attityder till barnen har stor betydelse för integreringen. Barnen på förskoleavdelningen känner av om pedagogerna tar avstånd från det "avvikande" barnet och detta bidrar till att barngruppen också kommer att ta avstånd från det barn som är i behov av särskilt stöd och på så vis blir det en ond cirkel där barnet inte kommer in i gemenskapen (Rabe och Hill, 1990). Rabe och Hill menar också att när det barn som är i behov av särskilt stöd står utanför en grupp som det tvingas vara i tar barnet mer skada än vad själva placeringen gör nytta. Det är gynnsamt för

utvecklingen att vara med i en gemenskap men om denna gemenskap inte är öppen och tillåtande så kan heller inte den sociala utvecklingen ske i en positiv riktning.

Avgörande för hur väl barn i behov av särskilt stöd kommer att klara sig i förskolan har att göra med pedagogernas yrkeskunskaper. Dessa kunskaper handlar både om baskunskaper men även om specialkunskaper som tillägnats genom livserfarenheter, studier, praktiskt handlande och erfarenhetsutbyte med andra människor. I pedagogrollen används den egna personligheten som ett instrument och personlig mognad, känslighet och medvetenhet är viktiga delar av yrkeskompetensen. Saknar pedagogen inlevelseförmåga och lyhördhet inför barn och deras utveckling är det svårt att kunna koppla den teoretiska kunskapen till den praktiska (Hellström, 1993). Hellström skriver vidare att det är av vikt att pedagoger som arbetar med barn i behov av särskilt stöd har god självinsikt och personlig mognad. Det är en förutsättning att kunna förstå sig själv för att kunna förstå andra. Det är inte mängden erfarenhet som är avgörande när det kommer till mötet med barn i behov av särskilt stöd utan det är hur dessa erfarenheter används. Hellström menar också att det är viktigt att bli bekant med de känslor som barnet väcker hos oss själva och att pedagoger allt för ofta lägger fokus på barnets svårigheter istället för att begrunda det egna samspelet med barnet.

Lärarnas förhållningssätt utgör grunden för deras handlingar – eller brister på handlingar (Drugli, 2003, s. 15).

Drugli (2003) anser att det råder tydliga samband mellan de förväntningar som pedagogen har och dennes handlingar. Den bild pedagogen har av barnet påverkar samspelet och kommunikationen. Ett problem är att pedagoger inte alltid är medvetna om dessa samband. Drugli menar att det är viktigt att bli medveten om det som har med förhållningssätt, förväntningar och beteenden att göra. Vuxna som arbetar inom förskolan måste vara öppna för att reflektera över och diskutera det egna förhållningssättet och beteendet gentemot barn och i synnerhet de barn som är i behov av särskilt stöd. Olsson och Olsson (1998) skriver att människor som arbetar med barn i behov av särskilt stöd hela tiden måste reflektera över sitt sätt att vara och handla tillsammans med dessa barn. Det är viktigt att reflektera både själv och tillsammans med andra pedagoger kring hur samspelet fungerar samt vad som kan göras annorlunda och utvecklas med barnets bästa i fokus. Här kommer även behovet av handledning in. Pedagogerna måste få reflektera tillsammans med utomstående personer som har kunskap kring barn i behov av särskilt stöd. Olsson och Olsson nämner även att pedagoger inom förskola och omsorg måste formulera vilka förhandsinställningar de har till dessa barn både medvetna och omedvetna, det gäller också att klargöra vilken människosyn som råder bland de pedagoger som arbetar med dessa barn. Genom ständiga reflektioner och samtal kring förhållningssätt och människosyn blir pedagogerna medvetna om hur de samspelar och möter alla barn, inte bara de barn som är i behov av särskilt stöd.

Bjervås (2003) talar om barnsyn och att pedagogers barnsyn alltid får ett uttryck i de handlingar som görs, antingen de är medvetna eller inte, därför menar Bjervås att det är viktigt att hela tiden medvetet reflektera över sin barnsyn och dess praktiska uttryck. Hon menar också att om det är så att vår barnsyn styr de förväntningar vi har på barn så måste reflektion hos pedagogerna till för att lyfta dessa förväntningar och handlingar.

Gilman (2007) skriver i sin artikel att det är viktigt att ta tag i de rädslor man har som pedagog i mötet med barn i behov av särskilt stöd, det är grundstenen för att kunna möta ett barn i verksamheten och bidra till en positiv integreringsprocess. Hon skriver vidare att det är viktigt att som pedagog se barnet som kompetent och en viktig del av barngruppen. Hon menar också att

pedagogen måste ha respekt för alla barn för att utveckling ska kunna ske och att det är viktigt att ha barnets individuella behov i åtanke samtidigt som man ska se till att barnet ska få tillhöra barngruppen. Gilman menar också att det är viktigt att se barnets möjligheter och intressen snarare än att se barnet som ett barn i behov av särskilt stöd. Pedagogens barnsyn är otroligt viktig för att barnet ska kunna bli en naturlig del av barngruppen. Gilman skriver vidare att det inte är någon skillnad i arbetssätt när det gäller barn i behov av särskilt stöd eller andra barn, det är synen på barnet som är viktig. Gilman menar också att man måste se barnet som kompetent och en resurs i barngruppen. Att barnet alltid har något att bidra med oavsett svårigheter och förutsättningar. Det är pedagogens uppgift att se till att barnet får visa sina starka sidor och bli en naturlig del av barngruppen.

3.4 Vuxnas ansvar

Drugli (2003) nämner att pedagoger i förskolan ibland upplever arbetet med barn i behov av särskilt stöd som en krävande uppgift där det inte alltid finns resurser nog att möta svårigheterna på det sätt som skulle önskas. Även om personalresurser och åtgärdsalternativ inte är tillräckliga mot vad som vore idealiskt så finns barnen hela tiden i barngruppen och kräver sitt. Drugli menar att i det dagliga arbetet med barn i behov av särskilt stöd handlar om att säkerställa kvaliteten på de samspel där barnen ingår även om det inte alltid är tillräckligt för att garantera en positiv utveckling.

Larsson-Swärd (1994) skriver i sin avhandling att vissa villkor behöver vara uppfyllda för att integreringen av barn i behov av särskilt stöd skall bli lyckad, dels måste eventuellt vissa organisatoriska faktorer ändras så som barngruppens storlek och eventuell personalförstärkning, men personalen måste även ha god utbildning och fortbildning om barn i behov av särskilt stöd samt att de får handledning i sitt arbete. Lång (2001) menar att det är viktigt att förskolan och pedagogerna är förberedda när de ska ta emot barn i behov av särskilt stöd så att de kan utforma verksamheten så att barnet får största möjliga utbyte av den. Det ställs höga krav både på verksamheten och på pedagogerna för att integreringen skall bli lyckad. Förutsättningar för att ett barn med särskilda behov skall kunna bli mottaget på bästa sätt är att personalen känner till något om barnets svårigheter och ges möjlighet att planera mottagandet. Genom att personalen är välinformerad kring barnet och dess situation ökar möjligheterna för en lyckad och bra placering.

Serrebo (2003) pekar på att personalens attityder, känslor och förväntningar är viktiga i arbetet med barn i behov av särskilt stöd. Pedagogerna måste vara öppna för att förändra och utveckla rutiner och arbetssätt så att barnen ges möjlighet till delaktighet i barngruppens vardag. Det gäller att ta hänsyn till barngruppens behov men även till det enskilda barnets möjligheter att vara delaktig. När verksamheten utvecklas och förändras måste det kännas bra för alla parter, det vill säga både personal, barngrupp och det enskilda barnet. Även om verksamheten i möjligaste mån skall anpassas till att gagna alla i barngruppen så är det även av vikt att ha i åtanke att verksamheten skall vara givande för samtliga deltagare.

Ross-Watt (2005) tar i sin artikel om inkludering upp att några förutsättningar för en bra verksamhet när det gäller integrering av barn i behov av särskilt stöd. Dessa faktorer är personalens förhållningssätt och kommunikation, en tydlig organisation, handledning och ett gott samarbete inom personalgruppen. Ross-Watt skriver också att hur personalen tacklar de problem som uppkommer har betydelse för integreringen och för om det enskilda barnet får sina behov

tillgodosedda. Genom samtal inom personalgruppen och flexibilitet kan arbetet med barn i behov av särskilt stöd bli positivt.

En viktig förutsättning när det gäller en bra omgivning för alla barn är ett accepterande och inkluderande förhållningssätt från allas sida. Pedagogerna i barngruppen måste aktivt arbeta för att skapa en sådan miljö (Wormnæs, 2001). Wormnæs skriver vidare att det är viktigt att tänka på hur sammansättningen av barngruppen ser ut för att kunna skapa ett bra klimat och tillfredställa de behov som finns på ett så bra sätt som möjligt för alla barn.

Forslund och Jacobsen (2000) nämner i sin rapport att den kompetens och professionalitet som pedagoger behöver i arbetet med barn i behov av särskilt stöd inte skiljer sig från vad som krävs i arbetet med alla barn. De barn som är i behov av särskilt stöd utmärker sig inte heller i behov av en annan typ av insatser eller yrkeskompetens hos pedagogerna än vad som behövs i mötet med ”vanliga” barn. Undantaget är de behov av kunskap kring olika hjälpmedel för det enskilda barnet.

Barnens behov skall vara utgångspunkten för arbetet i förskolan. Dessa behov handlar om att bli sedd, bekräftad och accepterad som den man är med alla styrkor och svagheter. Pedagoger inom förskolan har ett ansvar att hjälpa barn lära känna sig själva och få grepp om sin tillvaro. Genom lek och goda relationer med andra både vuxna och barn främjas utvecklingen till självständiga och kompetenta individer (Hellström, 1993). Hellström säger vidare att det är relationen mellan vuxna och barn som är grunden för all pedagogisk verksamhet. Det gäller då att som pedagog vara lyhörd och öppen i dessa möten och utveckla en god relation till alla barn som är del i barngruppen.

Hellström (a.a.) nämner att då en grupp barn ska kunna fungera tillsammans måste pedagogerna bygga upp individuella relationer till alla barn. När verksamheten planeras måste utgångspunkten vara de barn som befinner sig i gruppen även de barn som har behov av särskilt stöd. Det är barngruppen och de enskilda barnens behov som ska styra arbetssättet. Här krävs det att pedagogerna vet var barnen står i sin utveckling, vad de kan eller inte kan, vad de tycker om och hur de fungerar. I aktiviteterna är det viktigt att även ha i åtanke hur mycket vuxenstöd som barnen behöver för att kunna genomföra aktiviteterna. Målet bör vara att öka barnets oberoende och kompetens samtidigt som den vuxne alltid finns med som ett stöd. Hellström nämner att detta arbetssätt är rådande inom förskolan, men att det är extra viktigt att medvetet utveckla arbetssättet när det finns barn i behov av särskilt stöd i barngruppen.

När det finns barn i behov av särskilt stöd i barngruppen är även pedagogerna i behov av särskilt stöd, de behöver stöd och handledning för att på bästa sätt kunna möta alla barn och de svårigheter och hinder som de stöter på. Stort ansvar läggs på pedagogerna att ge det stöd och hjälp som barnen har rätt till men samtidigt behöver pedagogerna i sin tur stöd och hjälp för att kunna skapa goda förutsättningar för de integrerade barnen (Rabe och Hill, 1990).

Hellström (1993) säger att personalgruppen som möter barn med svårigheter behöver vara stabil och kompetent, ha ett bra samarbete och vara någorlunda överrens. Barnet måste bli ett gemensamt åtagande för arbetslaget och den som är huvudansvarig pedagog måste känna sig uppbackad och ha stöd från kollegorna. Ibland kan det vara bra med extra personalresurs i barngruppen men det är viktigt att komma ihåg att detta inte löser alla problem automatiskt. Resursens uppgift är hjälpa barnet i förskolan så att barnet får utbyte av sin vistelse där. Den sociala gemenskapen tillsammans med övriga barngruppen är ändå viktigast och barnet kan behöva hjälp att bli accepterad i barngruppen. Här kommer åter igen pedagogernas förhållningssätt in.

Ett pedagogiskt handlande kan inte enbart förstås utifrån enskilda individers kompetens, förmågor eller egenskaper, utan handlandet måste också sättas i relation till det handlingsutrymme som systemet medger (Emilson, 2003, s.43).

Emilson (2003) nämner att hos pedagogen ligger en stor utmaning i att få syn på sin egen värld, fördomar och attityder för att kunna se varför man tycker som man gör och handlar på det vis man gör. Hon menar också att det därmed är viktigt att som pedagog reflektera kring grunden för sitt beteende gentemot barnet för att kunna utveckla en medvetenhet kring sitt handlande kring barnet.

3.5 Att sätta barnet i centrum

Den kunskap man som lärare behöver i mötet med barnen finns också att hämta hos barnen själva (Emilson, 2003, s.48).

Inom förskolans verksamhet måste pedagoger hela tiden överväga om de ska handla utifrån det enskilda barnet eller gruppens intressen (Johansson och Pramling Samuelsson, 2003). Vidare nämner Johansson och Pramling Samuelsson att även då relationen mellan det enskilda barnet och gruppen kan vara ett dilemma, så är det viktigt att förstå att gruppens lärande även är viktigt för det enskilda barnets lärande. Det gemensamma lärandet blir då en resurs för det enskilda barnets lärande.

Emilson (2003) talar om att förskolan är en social mötesplats där olika individer möts och förskolan har stora möjligheter och ett enormt ansvar att utveckla detta sociala samspel som sker. Emilson hävdar även att det är den pedagogiska verksamheten och dess villkor som ska anpassas till barnet och inte tvärt om. Hon skriver vidare att det pedagogiska mötet ska sträva mot ett förhållningssätt där respekt och ömsesidighet är två viktiga beståndsdelar. Emilson beskriver även problematiken med att fokusera på barnets svårigheter istället för att se det i relation till den egna insatsen från pedagogen och verksamhetens villkor. Hon menar också att fokus måste lyftas för att se barnet i det sammanhang det befinner sig i och vilka relationer och miljöer som samspelar. Genom att sätta barnet i centrum hamnar det pedagogiska mötet som består av ömsesidighet och förståelse i fokus (Emilson, 2003). Emilson nämner att som pedagog måste jag i mötet med barnet analysera mitt beteende mot barnet för att kunna möjliggöra reflektion och medvetenhet kring det pedagogiska handlandet.

För att förstå barn och kunna se med barns ögon, inta barnets perspektiv, måste vuxna få tillträde till barns livsvärld (Emilson, 2003, s.47).

Detta innebär att pedagoger måste anstränga sig och visa intresse och engagemang för att bli delaktiga i barns livsvärld och det centrala blir då kommunikation mellan vuxna och barn (Emilson, 2003).

Kinge (2000) hävdar att det är i det nära samspelet som barnet gör sina erfarenheter och får möjlighet att göra nya erfarenheter. Förskolan får genom detta möjligheter till att hjälpa barnet till positiv utveckling av samspelet med andra barn och vuxna. Det är endast genom nära samspel med barnet som pedagoger kan utnyttja sin fulla kompetens och bli en förutsättning för att barnet ska kunna utveckla ett meningsfullt nära samspel på lika villkor tillsammans med andra barn (a.a.). Kinge nämner vidare att alla handlingar pedagoger gör måste bygga på en förståelse av barnets behov och inte bara enskilda färdigheter eller beteenden som visar sig i specifika situationer, utan barnets svårigheter måste ses och förstås i sitt sammanhang. Kinge menar att orsaken till barns

svårigheter ligger både i barnets egna förutsättningar och i omgivningens krav på anpassning och det gäller då att ta hänsyn till detta i det sociala samspelet. Vidare skriver Kinge att det gäller att möta barnet med öppenhet, empati och en förståelse för barnets behov då det är barnet som behöver stöd och det är barnets behov vi ska tillgodose.

Därmed är det nödvändigt att alla vuxna som har med barnet att göra arbetar med att öka sin medvetenhet och förståelse och blir klara över sitt ansvar och sin betydelse (Kinge, 2000, s. 45-46).

4 Syfte

Syftet med arbetet är att genom litteraturstudier och intervjuer med verksamma pedagoger ta reda på några förutsättningar som är viktiga för en lyckad integrering av barn i behov av särskilt stöd i förskolan.

4.1 Frågeställning

Eftersom jag vill ta reda på vilka förutsättningar som kan bidra till en lyckad integrering är den huvudsakliga frågeställningen i arbetet:

Vad kan vara viktiga förutsättningar för en lyckad integrering av barn i behov av särskilt stöd i förskolan?

5 Metod

I metoddelen kommer jag bland annat att ta upp val av metod, undersökningsgrupp, genomförande och etiska överväganden.

5.1 Uppläggnig och genomförande

Efter noggrant övervägande och med tanke på den tid som jag hade till mitt förfogande till detta arbete valde jag att göra kvalitativa intervjuer. Backman (2008) nämner att det kvalitativa synsättet riktar sig mot individen och hur denne tolkar och formar verkligheten. Han nämner också att i det kvalitativa synsättet ligger intresset i att se hur individer upplever, tolkar och strukturerar verkligheten i relation till tidigare kunskaper och erfarenheter (s.54). Eftersom jag i mitt arbete vill ta reda på vad pedagoger tänker kring lyckad integrering kände jag att kvalitativa intervjuer var den metod som passar bäst för att samla in empiri till arbetet. Bjørndal (2005) menar att intervjun som metod har fördelen att den ger möjlighet att upptäcka detaljer som annars kan förbises och att man får en förståelse för den intervjuades perspektiv. Bjørndal nämner också att intervjun ger större flexibilitet så att den som intervjuar kan kontrollera att intervjuaren förstått rätt och får möjlighet att reda ut missförstånd.

Jag valde att göra semistrukturerade intervjuer för att få en djup och heltäckande bild av pedagogers uppfattningar och tankar. Jag hade en lista med samma frågor till alla pedagoger så att jag kunde se att jag fått svar på mina frågor. I den semistrukturerade intervjun finns möjlighet att ställa följdfrågor och på så sätt få en tydligare bild av vad pedagogen menade och att jag förstått henne rätt. Genom dessa intervjuer får jag inte fram en generell bild av vad pedagoger tänker kring integrering av barn i behov av särskilt stöd och det är heller inte mitt syfte. Genom dessa intervjuer får jag en bild av hur pedagoger kan tänka kring integrering.

Intervjuerna genomfördes under vecka 17 och 18 i april 2009. Intervjuerna skedde med ljudupptagning via mp3-inspelning och därefter har jag skrivit ut det insamlade materialet.

Förfrågan till intervjuerna skedde via telefonkontakt och e-mail. Vid dessa samtal talade jag om syftet med undersökningen och vad mitt arbete skulle handla om. Vidare informerade jag om att intervjuerna skulle spelas in och att endast jag skulle lyssna på dessa inspelningar. En intervju genomfördes på neutral plats det vill säga intervjun genomfördes i en park som valdes på måfå. En intervjugenomfördes i respondentens hem och två intervjuer i ett konferensrum på respondenternas arbetsplats. Thomsson (2002) talar om att det är viktigt att den som intervjuas känner sig trygg och att miljön där intervjun utförs känns bra samt att intervjun kan utföras utan störande moment om det går att undvika. Respondenterna fick därför välja var dessa intervjuer skulle genomföras.

Innan intervjuerna kontrollerade jag mp3-spelaren så att batteriet var fulladdat och jag kontrollerade inspelningsljudet. Innan intervjun startade informerade jag om respondentens anonymitet och att denne kan avbryta intervjun och välja att inte delta när hels hon vill. Jag frågade även om jag skulle få återkomma om jag skulle behöva mer förtydligande eller hade ytterligare frågor kring intervjusvaren. Jag meddelade även att de intervjuade skulle få läsa intervjun via e-mail för att kunna meddela om det fanns något att tillägga eller förtydliga.

Analys av det insamlade materialet har skett genom att intervjuerna skrevs ut och dessa utskrifter har jag sedan läst igenom flera gånger. Vidare markerade jag med färgpennor de delar som i de olika intervjuerna berör samma tema.. Efter att ha gått igenom materialet flera gånger fortsatte jag med att göra jämförelser mellan intervjumaterialet och litteraturgenomgången i arbetet. Resultatet utifrån intervjuerna har sedan sammanställts och de röda trådar jag funnit i de fyra intervjuerna har jag kopplat samman med olika rubriker.

5.2 Urval

Intervjustudien består av fyra intervjuer med fyra respondenter vid enskilda intervjutillfällen. Jag har mött fyra förskollärare som har olika lång arbetslivserfarenhet och är i olika åldrar. De är från 24 till 46 år gamla och har arbetat som förskollärare alltifrån lite drygt ett år till 14 år.

Respondenterna arbetar i tre olika kommuner runt om Stockholm. Dessa kommuners miljö är relativt lika, respondenterna arbetar i områden som består av både villor och flerfamiljshus. Jag valde att intervjua pedagoger som har eller har haft barn i behov av särskilt stöd integrerade i gruppen. Jag valde även att ha respondenter i olika åldrar och med olika lång erfarenhet av arbete som förskollärare för att kunna se om det finns någon skillnad i deras tankar kring integrering av barn i behov av särskilt stöd. Backman (2008) nämner att i den kvalitativa metoden väljs respondenter i syfte att få ökad förståelse och insikt, och det är detta jag tagit avstamp i då jag gjort urvalet. Syftet med intervjuerna var att få en ökad förståelse och insikt i hur några pedagoger tänker kring integrering.

Anledningen till att jag valt att göra undersökningen just med förskollärare är att det är inom förskolan jag har mitt intresseområde och att det finns många barn integrerade där. I förskolan möts barn med olika förutsättningar och förskolan ska kunna ta emot alla barn oavsett funktionshinder eller andra svårigheter. Jag valde även förskolan då det är där samspelet tillsammans med andra barn kan sägas starta och det är även där grunden läggs inför den kommande skolstarten.

5.3 Tillförlitlighet

För en ökad tillförlitlighet i arbetet valde jag att använda just ljudupptagning och spela in intervjuerna. Genom att spela in intervjuerna minskar risken för feltolkningar och missförstånd vilket även minskas genom att låta intervjudeltagarna läsa igenom de nedskrivna intervjuerna. Backman (2008) talar om att då den som intervjuar är ett instrument i intervjun kan felkällor smyga sig in i resultatet. Intervjuaren kan på olika sätt påverka intervjun genom sin förförståelse kring ämnet, sin attityd till området som undersöks och även förhållandet till respondenten. Därför är det viktigt att vara medveten om att jag som intervjuar är en viktig del i intervjun och kan styra den i olika riktningar. Min förförståelse av ämnet kan påverka hur jag ställer frågorna och hur samspelet med intervjudeltagaren ter sig under intervjun. Thomsson (2002) talar också om att det första intrycket jag gör har betydelse för intervjun men också om jag känner respondenten sen tidigare eller om det är första gången vi ses, hon nämner också att nervositet hos intervjuaren och intervjudeltagaren kan påverka resultatet. Hägg och Kuoppa (2007) nämner att en förutsättning för att kommunikationen ska fungera är att de inblandade parterna befinner sig på närliggande eller samma nivå så att missförstånd och feltolkningar inte blir störande i samtalet. Vidare menar de att den maktobalans som kan infinna sig i samtalet kan påverka materialet och det är viktigt att ha det i åtanke då jag som student möter pedagoger med längre erfarenhet av arbete med barn i behov av särskilt stöd än vad jag har.

Intervjudeltagarna fick inte ta del av huvudfrågorna före intervjuerna och detta kan vara både positivt och negativt. Det hade säkerligen varit tryggare för respondenterna att ha tagit del av frågorna innan och haft tid att tänka igenom svaren. Genom att inte ha sett frågorna tidigare blir svaren spontana och visar på att svaret som ges är det första som pedagogerna tänker på när de hör frågorna och vad de faktiskt svarar då de inte har kunnat läsa in sig för att ge de "rätta" svaren. Jag tror även att det var positivt för intervjusituationerna att respondenterna fick välja var intervjuerna skulle genomföras då intervjuerna genom detta genomfördes i miljöer där respondenterna kände sig trygga.

Genom att ha intervjuat pedagoger i olika åldrar, med olika lång erfarenhet och som kommer från olika områden har jag fått möjlighet att se om det finns skillnader eller likheter mellan deras svar och se om det har någon betydelse om de arbetat som pedagoger länge eller inte. Mitt syfte var att ta reda på hur några pedagoger tänker kring integrering och vilka förutsättningar de tycker är viktiga. Genom att de är olika individer ges möjligheten att se om det framträder några skillnader eller likheter i deras svar.

I dessa intervjuer har jag inte fått fram en generaliserande bild av vad pedagoger tycker och tänker kring förutsättningar för integrering, utan endast vad dessa pedagoger anser är viktiga förutsättningar för en lyckad integrering. Syftet med detta arbete har inte varit att få fram en exakt bild hur pedagoger ser på integrering utan syftet har varit att ta reda på vilka förutsättningar som kan vara viktiga för en lyckad integrering.

5.4 Etiska överväganden

I studien har jag utgått från de fyra huvudkraven i de Forskningsetiska principerna (2002) som vetenskapsrådet gett ut. Dessa krav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

I de forskningsetiska principerna (2002) står det angående *informationskravet* att deltagarna ska informeras om arbetets syfte och deltagarnas uppgift i arbetet. Det står vidare att deltagarna skall upplysas om att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan. Jag har vid kontakt med respondenterna talat om syftet med arbetet och vad arbetet handlar om.

När det gäller *samtyckeskravet* har deltagaren själv rätt att bestämma över sin medverkan, forskaren ska inhämta deltagarens samtycke och den som medverkar i undersökningen har rätt att själv bestämma om, hur länge och under vilka villkor den ska delta om deltagaren väljer att avbryta deltagandet ska denne inte utsättas för påtryckningar från forskaren (Vetenskapsrådet, 2002). Vid intervjutillfällena har jag informerat om att deltagandet är frivilligt och att de kan dra sig ut när helst de vill genom att meddela mig antingen via mail eller telefon. Jag talade även om att om de väljer att dra sig ur så är det inget jag lägger någon vikt vid utan det är helt upp till deltagaren att välja.

Kring *konfidentialitetskravet* står det att uppgifter om deltagarna i undersökningen ska ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifter ska förvaras så att andra inte kan ta del av dem (Vetenskapsrådet, 2002). Jag har valt att inte använda namn på deltagarna och deras namn nämns inte heller på ljudinspelningarna. I resultatdelen används fiktiva namn på intervjudeltagarna. Jag informerade även deltagarna om att det endast är jag som kommer att lyssna igenom dessa inspelningar och att deltagarna får läsa igenom utskriften och godkänna innehållet.

I de forskningsetiska principerna (2002) står det angående *nyttjandekravet* att de insamlade uppgifterna endast får användas för forskningsändamål och att de inte får lämnas ut till andra. Jag informerade vid intervjutillfället respondenterna om att det insamlade materialet endast kommer att användas i syfte att svara på frågeställningen i mitt arbete samt att efter arbetets genomförande och examination förstörs det insamlade materialet så att andra inte kan använda det i annat syfte.

Intervjudeltagarna fick ta del av den nedskrivna intervjun via e-mail för godkännande och kommentarer av mina utskriften. Förutom detta får de även ta del av det färdigställda arbetet om de så önskar.

5.5 Reflektioner över metoden

I denna studie fick intervjudeltagarna inte veta vilka frågor som skulle ställas under intervjun i förväg, detta kan ha betydelse för resultatet. Om de istället hade haft möjlighet att läsa frågorna några dagar innan intervjun och fått förbereda svar så kan resultatet ha blivit annorlunda eller mer utförligt. Mitt val att inte låta pedagogerna ta del av frågorna i förväg var att svaren skulle bli så spontana som möjligt, men samtidigt så blir svaren då istället ytliga och kortfattade. Om de istället fått möjlighet att förbereda svaren skulle de kunna bli djupare och mer målande. Samtidigt blir då risken att svaren inte är överrensstämmande med vad pedagogerna egentligen tycker utan blir en leverans av de "rätta" svaren som de tror sig förväntas av dem. Detta är endast min egen åsikt och det betyder inte att det faktiskt skulle vara så att pedagogerna hade levererat de svar de trott jag ville ha. Ett annat sätt för att få svar på mina frågor hade varit att istället för intervjuer göra en

enkätstudie. I en enkätstudie hade jag fått ett större material att arbeta med och även en större bredd. En enkätstudie hade krävt mer genomarbete och ett större antal pedagoger hade behövts för studien. Då vi för detta arbete hade en begränsad tid till förfogande för arbetet kände jag att en enkätstudie skulle kunna bli allt för omfattande och svårhanterlig. Enkäterna hade dessutom krävt komplettering med intervjuer för att få ett djup. En ytterligare anledning till just valet av intervjuer istället för enkäter var att jag ville kunna ställa följdfrågor för att kunna få en tydlig bild av vad pedagogerna menar för att missförstånd i minsta möjliga mån skulle uppstå. Syftet med arbetet var att ta reda på vad några pedagoger anser är viktiga för en lyckad integrering och då var valet av en kvalitativ intervjustudie det som stämde bäst överens med mitt syfte. Skälet till att intervjuerna gjordes med pedagoger med olika lång erfarenhet av arbete i förskolan var att se om det fanns några skillnader eller likheter i deras svar. Jag kan inte säga om det hade någon betydelse för själva resultatet då deras svar var väldigt lika oavsett om de arbetat drygt ett år eller 14 år, men det kändes viktigt att ha en bredd om det skulle visa sig ha någon betydelse. De fyra pedagogerna är samtliga kvinnor, att det föll sig på det viset har endast att göra med att det finns flest kvinnor inom förskolan och att jag inte fanns någon manlig pedagog på de aktuella förskolorna. Det hade varit intressant att se om resultatet skulle bli annorlunda om det varit män med i studien.

6 Resultat

I detta avsnitt kommer jag att presentera det resultat som jag fått fram genom de intervjuer jag gjort.

6.1 Positivt tänkande

Mycket har ju med inställning att göra för att det ska bli bra (Caroline, 37).

Anna som har arbetat som förskollärare i drygt ett år säger att en viktig förutsättning för att det ska bli en lyckad integrering är att man själv ser det som en positiv ”grej”. Att man inte ser några hinder bara för att man har ett barn i behov av särskilt stöd på avdelningen. Det gäller att man är öppen och inte ser problem i allting för det behöver det inte vara. Som pedagog måste man se till individer och inte bara se till problemet. Det är ju inget problem egentligen det är vi som gör det till ett problem, allmänheten gör det till ett problem. Det är viktigt att personalen är positiv till integreringen annars blir det ingen lyckad integrering. Den inställning man har speglar sig i det man gör även om man försöker vara professionell. Det är svårt att stå för något som man inte tycker är bra. Det märks exempelvis på Annas jobb när det är ett beslut som fattats och alla inte är med på det för att de inte tycker att det är bra, då är de inte med helhjärtat utan det är något de gör bara för att de måste.

Mia har arbetat som förskollärare i 5.5 år och hon nämner att pedagogers inställning till integreringen överhuvudtaget är en viktig förutsättning för att integreringen ska bli lyckad. Att man som pedagog verkligen bjuder in och säger ”du ska inte vara där borta utan du ska vara här med oss och göra det som alla andra barn gör”.

Eva som har arbetat som förskollärare i 14 år menar att det är en viktig förutsättning att man är lite öppen med vad barnet har för svårigheter och också vad han eller hon är bra på även inför de andra barnen, men även inför de andra föräldrarna. Alla behöver få veta lite om det behövs, det är inte alltid det är viktigt att informera alla föräldrarna men om det behövs så är det viktigt för att skapa lite förståelse. Den erfarenhet Eva har är att det bara är positivt, men självklart är det då viktigt att barnets föräldrar är med på att andra föräldrar informeras. Hon menar att det brukar bli ett så härligt klimat när alla vet vad som gäller och vet hur man ska få fram det positiva hos det här barnet som är i behov av särskilt stöd. Vidare nämner Eva att det är viktigt att vara öppen och positiv samt nyfiken. Hon talar också om att det krävs att alla pedagoger som arbetar med det barn som är i behov av särskilt stöd har samma inställning och vill arbeta på samma sätt med det här barnet för att det ska bli en lyckad integrering. Det är viktigt att personalgruppen har pratat ihop sig om att alla måste arbeta på samma tillsammans med det här barnet. Det är viktigt att man är rätt rustad, då dessa barn kanske behöver mycket lugn och ro och då måste jag som pedagog ha ett stort tålamod. Eva menar att saker och ting tar längre tid med det här barnet och att det måste få göra det och därför är det viktigt att man arbetar på samma sätt i arbetslaget. Hon menar vidare att man inte kan ha samma pedagogik för alla barn och då måste man prata ihop sig för att kunna arbeta speciellt med det här barnet och det är då extra viktigt att man kan prata med varandra och tala om när man tycker att någon brister.

Caroline har arbetat som förskollärare i 13 år och hon tycker att det som är viktigt för att en integrering ska bli lyckad är bemötandet från pedagoger och att det finns välutbildad personal för det barn som är i behov av särskilt stöd så att det kan bli integrerat i en vanlig barngrupp. Sen så är det viktigt att de barn som redan finns i barngruppen ska bemöta det här barnet som integreras på ett positivt sätt. Caroline säger att det gäller att man är med och ger barnen information om barnet som integreras i gruppen så att de känner till funktionshindret och vet hur det här barnet är. Hon säger att det har hon bara bra erfarenhet av och att barn på förskolan nog är de tacksammaste man kan arbeta med då de är så öppna för olikheter och oftast inte har några fördomar. Hon tycker även att barnen har lätt att ta till sig det som berättas och de har inge svårt med det alls. Det gäller att kunna svara på barnens frågor och prata med barngruppen så att det inte blir några konstigheter. Caroline säger att man ska prata om det som är väsentligt. Berättar man bara för barnen vad svårigheterna ligger i och varför det är på det viset så blir det mycket lättare. Det är också viktigt att alla barn får vara med och se vad som görs med det barn som är integrerat om det har speciella aktiviteter eller övningar som det behöver göra. Caroline säger också att mycket har ju med inställning att göra för att det ska bli bra och att man ska kunna se förutsättningarna och kunna ge barnen det som de behöver. Hon menar att handledning är viktigt och att man har stöd som man kan vända sig till när man behöver hjälp. Ett kontaktnät är viktigt och att man har föräldrarna med sig. Har man som pedagog bara inställningen att vi ska göra det bra för det här barnet så har man vunnit mycket, även i kontakten med föräldrarna. Det är viktigt att ha en bra dialog med föräldrarna och att det finns ett stort engagemang från pedagogerna.

6.2 Problemlösande förhållningssätt

Det gäller att hitta lösningar (Mia, 40).

Anna talar om att kunskap är viktigt, att man vet vad barnets svårigheter innebär. Hon tycker också att det är viktigt att barngruppen och personalgruppen är förberedd och inte bara den personal som är i arbetslaget utan all personal på förskolan. Anna säger också att vilka resurser som krävs beror lite på vad det är för handikapp eller svårigheter som barnet har. Det är viktigt att ta reda på i förväg om barnet har rullstol eller andra hjälpmedel så att lokalerna kan anpassas med att trösklar tas bort och att ramper ordnas. Hon säger också att man lär sig med tiden vad det är som behövs för just det här barnet och att det gäller att anpassa sig till barnet och dess behov.

Mia anser att det är viktigt att man har en förskolechef som ser möjligheterna och inte hindren. Hon talar också om att det kan se olika ut från kommun till kommun hur det ser ut med stöttning och resurser så som resursenheter och habilitering men det är viktigt att man tar vara på det man har och gör det bästa man kan för barnet. Mia säger också att det är viktigt att hela apparaten fungerar runt barnet och att alla är positiva som är inblandade kring barnet. Det gäller att hitta lösningar till alla problem. Precis som Anna tar Mia upp den fysiska miljön och behovet av att ta bort trösklar för rullstolar eller vad det nu än må vara, det måste fixas lösningar för att underlätta för barnet och då måste man se till att ansvariga personer ordnar med det. Vissa saker kanske kostar mer just för det här barnet men det är viktigt att då se att det är ett hjälpmedel för barnet och en del av barnet. Det gäller att se möjligheterna och ibland får man improvisera för att göra det bästa för barnet. Har barnet en resurs är det viktigt att resursen inte säger att hon hela tiden ska vara med barnet och göra det som hon vill med barnet. Mia säger att hon som pedagogiskt ansvarig måste se till att barnet är med i barngruppen men att de ibland får göra speciella saker så som särskild träning. Huvudpunkten är att barnet är en del av gruppen och ska vara med i gruppen.

Eva nämner att det är viktigt att det finns hjälpmedel och handledning när man tar emot eller har barn i gruppen som är i behov av särskilt stöd. Hon säger att det är viktigt att chefen är inställd på att det behövs köpas in tjänster och det behövs köpas in hjälpmedel. Eva menar att hon inte kan göra sitt jobb annars för antagligen finns det 23 andra barn i barngruppen som också behöver sitt och då behövs det hjälp och resurser för att vardagen ska fungera. Hon anser också att ibland behövs det också en extra person men att hon inte alltid haft det när hon haft barn integrerat på avdelningen. Eva menar att det blir bättre med en resurs då alla får vad de behöver då. Har man inte en resurs så lägger man väldigt mycket tid och kraft på just det barn som är i behov av särskilt stöd och det är inte rättvist mot de andra barnen i barngruppen. Det är lätt att glömma bort de andra 23 barnen som klarar sig själva och därför tror Eva att det är bra att ha en resurs. Hon säger vidare att det kanske inte alltid är motiverat att ha en resurs men det beror lite på vad för extra stöd som det här barnet behöver och hur stor barngruppen är men ibland är en resurs en förutsättning för det barn som är i behov av särskilt stöd. Vidare nämner Eva att hon tycker att ett bra samarbete med föräldrarna är viktigt men också att man får utbildning och handledning, kanske till och med tillsammans med föräldrarna så att man kan skapa de bästa förutsättningarna för barnet. Just samarbetet med föräldrarna är viktigt för att få information om vad som händer i det här barnets liv med upp och nedgångar så att det går att göra det bra för barnet. Positivt tänkande och stöttning från chefen tycker Eva är viktigt också och att det finns möjlighet att få utbildning och handledning som hon tycker är väldigt viktigt för henne som pedagog. Eva talar om att när man läser en allmän förskollärarytelse så får man bara en ytlig kunskap och även om man har kunskap om olika funktionshinder så är alla individer unika och därför är det viktigt med handledning i arbetslaget och även med föräldrarna. Det är också viktigt att ha fått veta om placeringen långt i förväg så att det går att planera och förbereda placeringen. Eva nämner också att om det görs en utredning av ett barn när barnet finns i barngruppen är det viktigt att utredningen inte tar för lång tid. Hon menar att det administrativa hos oss vuxna tar alldeles för lång tid och det är inte bra. Det är många viktiga år som försvinner för barnet när det drar ut på tiden med utredningar.

Caroline säger att det framför allt är viktigt att det finns personal som täcker upp för alla timmar som behövs för det här barnet. Hon är lite rädd för att när man integrerar ett barn bara stoppar in det i barngruppen och att det barnet bara ska följa gruppen ungefär. Hon tycker att om man ska ha ett barn i behov av särskilt stöd i barngruppen så ska man vara säker på att få det som det behöver av vuxna. Caroline säger också att det som är mest viktigt är att ha erfarenhet av det man gör och att man är öppen som person och har lätt att ta kontakt med andra. Hon menar att med öppenhet gäller det att vara positiv och se möjligheterna och att det finns en tro på att det här barnet kan klara av saker, att barnet får möjlighet att visa att det kan och att barnet utmanas att pröva. Caroline säger att det är viktigt att inte "dåla med" barnet utan att man måste kunna ställa krav och inte tycka synd om barnet för det håller bara tillbaka utvecklingen. Hon menar att man inte vinner någonting på att ömka för det här barnet, han eller hon ska förmodligen leva med de här svårigheterna hela livet och då måste barnet lära sig att klara av sin vardag. Det gäller att gilla läget och acceptera att det är som det är och göra det bästa för barnet så att det får utvecklas. Caroline nämner också att hon inte tycker att alla barn mår så bra av att gå i en vanlig barngrupp, i alla fall inte de barngrupper som finns på hennes förskola. Hon menar att det nog också beror på vilka handikapp och svårigheter som barnet har, exempelvis om barnet har autism så kan det vara jobbigt med stora barngrupper och att det inte är det allra bästa för barnet. Caroline framhåller även att det är viktigt att ha stöd från andra och att ha tid att ägna barnet den tid som det behöver. Hon säger att personalgruppen i stort behöver handledning utifrån så som av psykolog, sjukgymnast, talpedagog och även att pedagogen själv behöver någon att prata av sig med. Hon menar också att den eller de som har hand om barnet

nog behöver vara tuffa och stå på sig och kräva det som behövs för att kunna ge barnet vad det behöver eftersom de inom kommunen hela tiden drar ner och sparar in på bland annat resurser och hjälpmedel.

6.3 Bemötande av barn

Har man en bra barnsyn klarar man det mesta (Caroline, 37).

Anna säger att lokalerna är viktiga och har mycket stor betydelse för integreringen beroende på vilka särskilda behov barnet har. Det är också viktigt med vad för utbildning som pedagogerna har och vilka erfarenheter de har. Annat som har stor betydelse är hur barnen bemöter varandra och hur barngruppen bemöter det barn som är i behov av särskilt stöd. Hur personalen och hur alla föräldrar som har barn i barngruppen bemöter barnet har också betydelse för hur integreringen går, om den blir lyckad eller inte. Inte bara barnets egna föräldrar utan alla föräldrar, det har också betydelse hur dessa föräldrar reagerar och betar sig kring det här barnet. Anna talar om att det är viktigt att man försöker anpassa verksamheten till barnet som är i behov av särskilt stöd, att man anpassar sig till vad som behövs för barnet men också att man inte glömmer bort gruppen som helhet heller. Det är viktigt att se till helheten och att alla är med på samma plan och att alla pedagoger arbetar mot samma mål.

Mia talar om att det är viktigt med en människosyn där man ser att alla kan utifrån sina egna villkor. Just att inte belysa svårigheterna och att man också utmanar barnet och inte bara underlättar för det. Det kan ta längre tid men det får ta den tiden då, det gäller alla barn. Det är viktigt att låta barnen få tid och att man faktiskt ger dem tid för tiden är viktig. Mia säger också att detta är viktigt inte bara när det gäller ledda aktiviteter utan man måste även se ”vardagsbitarna” som viktiga pedagogiska situationer som bidrar till utveckling. Mia menar också att det är viktigt att barnet som är i behov av särskilt stöd räknas som en i gruppen. Att man ser till vad barnet kan och inte vad det inte kan, det gäller att belysa de positiva bitarna hela tiden. Hon nämner att det i läroplanen för förskolan står att man ska belysa de positiva bitarna hos alla barn, det spelar ingen roll om det är ett barn med funktionshinder eller inte. Ska man följa läroplanen så måste man alltid belysa det barnen kan och stödja barnet.

Eva säger att viktiga egenskaper hos en pedagog när det gäller integrering är att vara öppen och att ha ett positivt tänkande. Hon säger att det inte alltid är så roligt men man är tvungen att ta fram dessa sidor när man är på sitt arbete. Eva säger att hon har erfarenhet av att man faktiskt anstränger sig när det inte känns lätt, det måste man för barnets skull. Hon menar att säger man bara en enda gång att det är jobbigt så finns det andra barn som säkert hör det och känner av det. Eva anser att det är bra att barn som är i behov av särskilt stöd får vara i en vanlig barngrupp. Hon tycker att utanförskapet är förödande och att om man buntar ihop barn som är annorlunda så kommer de alltid att ses som avvikande och kommer aldrig att accepteras. Har de fått gå i samma barngrupp som andra barn som känner till den här pojken eller flickan så blir det inget konstigt. Det är viktigt att ha kvar alla barn tillsammans och att de får hjälp med det som de har svårt för och att man inte plockar bort dem. Eva säger att hon idag tror på att man ska ha alla barn tillsammans men att förutsättningarna ska vara att de får stöd och hjälp att kunna tillgodogöra sig pedagogiken och undervisningen så att ingen blir utanför. Hon menar att det gynnar både det enskilda barnet och även den övriga gruppen. De andra barnen utvecklar en acceptans mot olikheter. Det menar Eva är gynnsamt för utvecklingen och barn får växa upp med en mindre fördömande inställning och får även möjlighet att utveckla sin nyfikenhet.

Caroline säger att viktiga förutsättningar för en lyckad integrering är att material och miljö måste vara anpassat efter barnets behov. Det behövs utrymme och ekonomi så att det går att köpa in sådant som barnet behöver, arbetsmaterial bland annat. Hon menar också att det är viktigt att det finns personal som vet vad det innebär att ha detta barn i barngruppen så att personalen har det stöd som behövs för att kunna göra det bästa för barnet och att det finns möjlighet att få åka iväg till habilitering och liknande utanför förskolan. Caroline säger att det nog är det viktigaste när man är i en vanlig barngrupp att ändå få det som man behöver utanför verksamheten. Det får inte bli en kostnadsfråga som vi vet att det blir. Caroline nämner att några viktiga egenskaper hos pedagoger som möter barn i behov av särskilt stöd är att man ser på de barn som är i behov av särskilt stöd precis som man gör på alla andra barn och att man ställer krav, inte samma krav men krav utifrån barnets förutsättningar. Det är också viktigt att se möjligheterna, vara öppen och social. När det gäller barn i behov av särskilt stöd är det mycket man måste kunna hålla i och då är det viktigt att inte vara rädd för nya saker säger hon. Caroline säger också att det är viktigt att alla ser positivt på integreringen och är intresserade och vill göra det bästa för barnet och att man kan se möjligheterna i vad verksamheten kan ge. Det tycker Caroline att hon lärt sig mycket på själv och även barnen som får vara runt det här barnet. Det är viktigt att det barn som är i behov av särskilt stöd blir en naturlig del av gruppen och att alla ser det positiva i att ha det här barnet i barngruppen. Hon menar att det inte går att se det som något som kommer att vara jobbigt och en belastning. Det krävs mycket av pedagogerna och därför gäller det att alla har samma grundinställning, barnen är allas ansvar oavsett om det finns en resurs eller inte. Barnet får inte ses som en belastning och det är då viktigt att man har chefen bakom sig och säga att nu har vi tagit emot det här barnet och vi måste göra vårt bästa för att ge barnet vad det behöver. Caroline nämner vidare att det inte räcker med att vara positivt inställd till integreringen för att det ska bli bra utan det krävs också att chefer och andra ser till att det finns resurser för att göra så bra som möjligt för barnet. Tar vi emot alla barn ska vi även ge dem vad de behöver, vi ska inte bidra till att barnet blir utanför då vi saknar resurser för att ge barnet allt det behöver, vi får se till att göra det bästa utav situationen. Caroline betonar att pedagoger aldrig får bidra till ett utanförskap för barnen.

Caroline berättar att inom förskolan finns det fler forum för diskussion och samtal och att inom förskolan är det nog generellt så att vi inte är rädda för att göra fel och misslyckas och det är inget nederlag att ta hjälp av andra. Det är inte lika prestigefyllt i förskolan. Hon säger att hon inte kan allt som pedagog, andra kan vissa saker bättre än hon och då är det inget fel att fråga och be om hjälp. En annan sak som hon också nämner är att inom förskolan går vi direkt till oss själva när det uppstår problem runt barnen, vi lägger inte över problemen på barnet utan går direkt till oss själva och ser vad jag kunde ha gjort annorlunda. Caroline säger att om hon ser att barnen inte tycker det är roligt som hon gör så får hon gå till sig själv och se vad hon kan ändra på. Hon menar att vi pedagoger ska ta hand om barnen när de är i barngruppen och fokus måste flyttas från barnet till verksamheten om något inte fungerar. Caroline tycker att de inom förskolan är duktiga på att inte lägga någon belastning på barnet och att det är pedagogernas problem att se till att det blir bra för barnet. Det hjälper inte att leta fel utan man måste arbeta problemlösande.

6.4 Sammanfattning av intervjuerna

De fyra pedagogerna framhåller att ett positivt tänkande och en positiv syn på integreringen är en viktig förutsättning för att integreringen ska bli lyckad för barnet. Är inte alla som arbetar med

barnet med på tåget är det svårt att få till en bra tillvaro för barnet. De framhåller också att det är viktigt att inte se några hinder i placeringen och att alla arbetar för att göra det bästa möjliga för det barn som är integrerat. Det är viktigt att vara öppen och positiv samt nyfiken då detta bidrar till att klimatet på avdelningen blir bra och tillåtande. Detta gäller inte bara för barn i behov av särskilt stöd utan för alla barn. Det krävs att alla pedagoger som arbetar med barn i behov av särskilt stöd har samma inställning och vill arbeta på samma sätt med det barn som är i behov av särskilt stöd för att det ska kunna bli en lyckad integrering. Pedagoger som arbetar med barn i behov av särskilt stöd måste anpassa verksamheten till barnets behov men samtidigt inte glömma bort gruppen som helhet. Det gäller också att inte lägga över de problem som uppstår på barnet och dess svårigheter utan flytta över fokus på verksamheten och se hur den kan förbättras.

Pedagogerna betonar att ett positivt bemötande från de pedagoger som finns i arbetslaget och pedagogernas utbildning är av vikt för integreringen, men även också att barngruppen ska möta det barn som integreras på ett positivt sätt. Det är pedagogerna som ska se till att barngruppen bemöter barnet på ett positivt sätt och detta genom att ha samtalat med barnen innan och förberett dem. Det handlar även om att ha byggt upp ett bra klimat i barngruppen. Inte bara bemötandet från barnen i barngruppen är viktigt utan även bemötande från föräldrar och övrig personal som finns på förskolan.

Pedagogerna talar i intervjuerna om att det har mycket att göra med pedagogers inställning om integreringen ska bli lyckad och att pedagogerna är av den inställningen att de ser till möjligheterna istället för svårigheterna. Det gäller att tro på att barnet kan klara av olika saker och att barnet får möjlighet att visa vad det kan samt att barnet utmanas att pröva, det handlar inte bara om att underlätta för barnet. Det gäller att ha en människosyn där man ser att alla kan utifrån sina egna villkor och att barnen utmanas för att utvecklas.

Det är viktigt att barngruppen och personalgruppen är förberedd när de ska ta emot ett barn i behov av särskilt stöd så att de kan skapa de rätta förutsättningarna för att barnet ska kunna bli en del av barngruppen och att även kunna eliminera så många hinder som möjligt vad gäller lokalerna. Pedagogerna betonar även att det är viktigt att ha stöd från ledningen och att det finns möjlighet att köpa in material och tjänster om så behövs för att göra barnets tillvaro lättare.

Pedagogerna betonar att huvudpunkten är att barnet är en del av barngruppen och ska så vara och att det då är viktigt att det finns möjlighet att skapa de förutsättningar som krävs för att barnet kan delta på lika villkor. Det måste finnas hjälpmedel och handledning och att ledningen då är villig att köpa in det som behövs. Förutsättningarna ska vara att barnet som är i behov av särskilt stöd får det stöd och hjälp som det behöver för att kunna tillgodose sig pedagogiken eller utbildningen. Ledningen måste vara positiv inställd till integreringen och stötta de pedagoger som ska ta emot det barn som är i behov av särskilt stöd. Eftersom det är ledningen som beslutar om placeringen är det viktigt att han eller hon även för denna information vidare till personalgruppen i god tid så att de kan förbereda sig och verksamheten. Pedagogerna nämner också vikten av en resurs om det krävs för att barnet ska kunna integreras på ett bra sätt men att det då är viktigt att se till att resursen hjälper barnet i barngruppen och inte bidrar till exkludering genom att plocka ut barnet för egen verksamhet. Det är även viktigt med ett gott samarbete med föräldrarna för att kunna stödja barnet på bästa sätt.

Pedagogerna tar även upp handledning på ett eller annat sätt i intervjuerna och menar att det är en viktig förutsättning för integreringen. Dels gäller det handledning med utomstående personer så som psykologer, resursteam och andra som har kunskap om barnets svårigheter och även de

svårigheter som pedagogerna stöter på under integreringsprocessen samt handledning inom arbetslaget och samtal med andra pedagoger.

7 Diskussion

I detta avsnitt för jag en diskussion kring arbetet, integrering och de förutsättningar som är viktiga för en lyckad integrering.

7.1 Integrering

Syftet med detta arbete var att ta reda på vad några pedagoger, verksamma inom förskolan, anser är viktiga förutsättningar för en lyckad integrering. I den litteraturgenomgång jag gjort och genom intervjuerna som jag genomfört har en del resultat kommit fram. Pedagogernas åsikter kring vad som krävs för en lyckad integrering är även vad som tas upp i litteraturen. Om det är en ren tillfällighet eller om det verkligen är dessa förutsättningar som är viktigast kan jag bara spekulera i. Jag tror att av det som framkommit så är just pedagogers förhållningssätt, god förberedelse inför integreringen, stöd från ledningen, handledning och gott samarbete med föräldrar m.m. är viktiga faktorer för att integreringen ska bli lyckad, men jag har svårt att tänka mig att just dessa faktorer är det enda som krävs. Jag tror att det även är andra faktorer som också spelar in men vad det skulle kunna vara är svårt att spekulera kring utan erfarenhet av arbete med integrering av barn i behov av särskilt stöd i förskolan. Det måste finnas andra faktorer också som är avgörande för hur integreringen ska bli. Jag tror att en ytterligare faktor som är viktig är ekonomi, om det finns pengar till att kunna göra allt som krävs för att verksamheten ska kunna anpassas till barnet. Det behövs pengar för att ändra lokaler, ha råd med en extra resurspedagog, köpa in material och hjälpmedel men ingen av pedagogerna betonar särskilt kraftigt att just ekonomin har betydelse, inte heller litteraturen. Det skulle kunna vara en underordnad förutsättning som nästan blir självklar i och med att det krävs stöd från ledningen och det är dennes ansvar att se till att de ekonomiska resurserna finns tillgängliga. Om det nu inte finns ekonomiska möjligheter att skapa de bästa förutsättningarna så talar en av pedagogerna om att det gäller att göra det bästa utav situationen. Jag är tveksam till om det verkligen är så att integreringen blir lyckad bara pedagogerna är positivt inställda till det och har barnets bästa i fokus. En av pedagogerna nämner i intervjun att det inte bara handlar om att vara positivt inställd till integreringen, det krävs också att det finns uppbackning från ledningen som ser till att resurser och material som behövs finns tillgängligt. Självklart måste man göra det bästa av det som finns och ta till vara på det som bjuds, men blir det då en helt lyckad integrering eller är det så att barnet bara nästan blir helt integrerat i verksamheten?

I Lpfö98 (2006) står det att den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan och hänsyn ska tas till barnens egna behov och förutsättningar. Många barn vistas i förskolan tillsammans och det är här som ett socialt samspel kan utvecklas på lika villkor. Det är då oerhört viktigt att alla barn som vistas på förskolan får möjlighet att delta i detta samspel på sina egna villkor. Pedagogerna i verksamheten måste då ge barnet det stöd som barnet behöver så att barnet får möjlighet att kunna delta med de förutsättningar som barnet har. Det handlar om att se till att barnet får vara aktivt och delta tillsammans med barngruppen och vara en del av barngruppen. De

pedagoger som finns i verksamheten måste då göra vad de kan för att bidra till att barnets sociala relationer får växa. Det handlar inte bara om att placeringen i sig är bra för barnet, barnet måste få knyta an till andra barn och vuxna och vara en del i den sociala gemenskapen. Alla barn har rätt till att få vara tillsammans med andra och delta i en gemenskap för att kunna utvecklas. Den verksamhet som barnet befinner sig i behöver då vara flexibel och anpassningsbar till de individer som finns i gruppen så att alla får ut så mycket som möjlig av verksamheten och den sociala gemenskapen. Emanuelsson (2001) menar att det inte bara är barnet som ska integreras utan hela gruppen vilket handlar om att barngruppen och miljön måste få möjlighet att bjuda in det barn som är i behov av särskilt stöd i verksamheten.

Lutz(2009) tar upp att ett problem med integreringstanken är att integreringen förutsätter en initial segregering, vilket innebär att barnet först måste bli uteslutet för att kunna bli inneslutet. I och med detta så är det nästan en förutsättning att barnet inte är en del av barngruppen till en början för att sedan kunna bli medlem av gemenskapen. En tolkning av detta skulle kunna innebära att barnet under sin första tid i förskolan hamnar utanför barngruppens gemenskap och stöter på svårigheter i samspelet med andra och verksamheten. Jag anser att alla barn är till en början uteslutna från gemenskapen när de börjar i förskolan. Det är genom inskolningen som de slussas in i barngruppens gemenskap. Inskolningen är slussen från utanförskap till gemenskap och därför menar jag att det barn som är i behov av särskilt stöd inte behöver vara segregerat för att bli integrerat. Redan vid inskolningen och barnets första tid i förskolan börjar pedagogerna arbeta med integreringsprocessen.

7.2 Bygger allt på pedagogers förhållningssätt?

Det betonas både i litteraturen och hos pedagogerna hur viktigt pedagogernas förhållningssätt är. Hur pedagogerna förhåller sig till barnen och till själva integreringen har stor betydelse. Vad som framgår och som bland annat Rabe & Hill (1990) framhåller är att om pedagogerna visar sig aviga mot barnet som ska integreras och mot själva integreringen så bidrar det till att resten av barngruppen känner av det, på så vis tillåts inte barnet att komma in i barngruppen. Om barnet ska kunna främjas i sin utveckling så måste pedagogerna känna att den insats som görs är bra och givande först och främst för barnet men även för hela barngruppen och verksamheten.

I Salamancadeklarationen (2001, s. 22-23) står det att allt för länge har personer med funktionshinder betraktats av ett samhälle som koncentrerat sig på svårigheterna snarare än möjligheterna. Av mitt resultat framgår det att pedagogerna som deltagit i studien anser att det är av stor vikt att fokusera på möjligheterna snarare än svårigheterna för att integreringen ska kunna bli lyckad. Det kan nästan verka självklart att detta är viktigt för en lyckad integrering men frågan skulle inte uppstå om det var så självklart, då borde alla barn bli integrerade utan svårigheter. Vore det en självklarhet att alltid fokusera på barns möjligheter snarare än svårigheter skulle verksamheten i förskolorna förmodligen se annorlunda ut än vad den gör idag. Att fokusera på svårigheterna är inte bara tydligt när det gäller barn i behov av särskilt stöd utan det framstår även i synen på alla barn. Det är inte ovanligt att höra från pedagoger att något barn har svårigheter inom olika områden och att det handlar om att eliminera svårigheterna snarare än att lyfta möjligheterna.

I både intervjuerna och i litteratur (bl.a. Emanuelsson, 2001, Rabe & Hill, 1990) framgår det att pedagogers förhållningssätt och bemötande spelar stor roll i integreringen. Just förhållningssätt och barnsyn är det som hela tiden återkommer som den viktigaste faktorn, det känns också väldigt naturligt att det är så. Om pedagogerna som ska ta emot barn i behov av särskilt stöd är negativt

inställda till integreringen så kommer de inte kunna bidra till en bra tillvaro för barnet. Fokus hamnar då på svårigheterna istället för möjligheterna och det blir en negativ spiral där barnet hamnar mer och mer utanför. Den attityd som pedagogerna har till integreringen speglas i allt som de gör tillsammans med barnen i barngruppen och med det barn som integreras. Oavsett om det är en medveten handling eller inte så är det svårt att dölja de åsikter som ligger under ytan även då man ska vara professionell och lägga de personliga åsikterna åt sidan. Personligheten och de egna åsikterna är en del av utförandet av den professionella rollen och därför är det viktigt att genom samtal och handledning få syn på detta och bli medveten om de faktorer som påverkar mig som person och mitt handlande.

När ett barn i behov av särskilt stöd integreras på en förskoleavdelning så måste givetvis pedagogerna som tar emot barnet ha en positiv inställning och en tro på att integreringen ska gå bra, men om det inte finns resurser och möjligheter att göra det allra bästa för barnet så blir det svårt att lyckas med integreringen. Om material och lokaler inte kan anpassas till barnets behov så får barnet inte möjlighet att delta på lika villkor som alla andra barn och kan på så vis heller inte bli helt integrerat i barngruppen. Förvisso kan integreringen ändå vara lyckad i den bemärkelsen att barnet får möjlighet att delta i verksamheten men om det fortfarande finns hinder som gör att barnet inte kan delta fullt ut är då integreringen helt lyckad? Detta är en svår fråga att besvara, vad innebär egentligen en lyckad integrering? Innebär en lyckad integrering att barnet är med så gott det går i verksamheten och barngruppen, eller är det även en lyckad integrering om barnet nästan är helt med i verksamheten och barngruppen, och för vem är då integreringen lyckad, för pedagogerna eller för barnet.

7.3 Handledning och stöd från ledningen

För att pedagogerna ska bli medvetna om de processer som sker vid integreringen och vad som påverkar integreringen är det viktigt med kollegiala samtal och handledning. Drugli (2003), Hellström (2001), Rabe & Hill (1990) talar om hur viktigt det är att pedagoger får handledning och samtalar kring integreringen och får handledning för det barn som är i behov av särskilt stöd för att få syn på de förhållningssätt, beteenden och förväntningar som finns kring integreringen. Dessa delar kan ibland finnas dolda och det är av vikt att pedagogerna blir medvetna om dessa processer. Genom handledningen får pedagogerna även möjlighet att se vad som krävs för just det här barnet och hur verksamheten kan anpassas till barnet. Något som framkommer tydligt att det är verksamheten som ska anpassas till barnet och inte tvärt om. Lutz (2009) menar att själva integreringstanken handlar om att fånga upp barns olikheter och därför är det miljön som ska anpassas till barnet och inte tvärt om. Genom att verksamheten anpassas till barnen framhålls det att individen och dess förutsättningar är det som är viktigt. På så vis blir de svårigheter som barnet har inte lika tydliga då verksamheten bidrar till att dessa svårigheter inte har så stor betydelse när det gäller möjligheterna för barnet att delta i verksamheten.

Genomgående för både litteraturen och intervjuerna är att i stort sett allt ansvar hänger på pedagogerna för att integreringen ska bli lyckad. Om det framstår brister i integreringen är det pedagogerna det beror på, antingen har de fel förhållningssätt och barnsyn eller så kan de inte skapa rätt förutsättningar för en lyckad integrering. Pedagogerna har stor betydelse då det är de som är ansvariga för verksamheten och barngruppen. Om de stöter på motstånd hos föräldrar, ledning, barngrupp och ibland även det enskilda barnet, får pedagogerna arbeta i motvind och kan på så vis inte hållas ansvariga fullt ut för att integreringen inte lyckas. Pedagogerna kan inte göra mer än sitt

bästa och ibland kanske inte det räcker till på grund av olika anledningar. De borde då inte behöva ta på sig hela ansvaret tycker jag. Är det så att pedagogerna själva inte har de förutsättningar som krävs för att kunna bidra till att integreringen blir lyckad, hur ska de då kunna skapa de rätta förutsättningarna för barnet? Pedagogerna på förskolan handlar utifrån de uppdrag de fått från förskolechef, rektor och även politiker inom kommun och stat. Det är dessa instanser som beslutar vad som ska göras inom förskolan eller inte. Om pedagogerna inte har stöd från högre ort när det gäller integreringen och inte får de resurser som krävs tilldelade kan de heller inte se till att integreringen blir så bra som möjligt. Pedagogerna kan inte gå emot de beslut som finns från ledning och politiker och kan på så vis heller inte alltid hållas ansvariga för om integreringen blir lyckad eller inte. Ibland är hindren för en lyckad integrering av sådan art som pedagogerna inte har någon möjlighet att påverka.

Får pedagogerna handledning och har ledningen med sig så kan de få hjälp att ändra en svår situation till att bli positiv. Det tar förmodligen tid och mycket arbete men det är viktigt att tiden finns. Det är för barnen i verksamheten som pedagogerna arbetar och de måste kunna få den hjälp de behöver för att kunna göra sitt arbete. Alla som finns runt barnet, pedagoger, föräldrar och förskolechefer måste vara med på samma tåg för att kunna göra det bästa för barnet och verksamheten. Ingen kan arbeta själv, det behövs stöd och handledning från andra. Huvudpunkten för integreringen är att barnet är en del av barngruppen och ska så få vara, det är av betydelse då det finns möjlighet att skapa de förutsättningar som krävs för att barnet ska bli en del av gemenskapen. Det är viktigt att då se alla som finns runt barnet som viktiga resurser. Förmodligen vet föräldrarna bäst vad just deras barn behöver och det gäller att ta tillvara på det föräldrarnas kunskap och resurser. Ett nära och bra samarbete med föräldrarna är av stor vikt för att kunna lyckas. Är inte föräldrarna med på det arbete som sker på förskolan tillsammans med barnet så kan det bli svårt att göra det bästa för barnet.

7.4 Fortsatt forskning

Då jag inte hade särskilt mycket tid till förfogande gällande detta arbete avstod jag från att göra en enkätstudie. Det vore lärorikt och intressant med en kvantitativ studie av vad pedagoger anser är viktiga förutsättningar för en lyckad integrering. Det vore även intressant att göra studier på vad förskolechefer anser är viktiga förutsättningar för en lyckad integrering men även vad föräldrar till barn i behov av särskilt stöd tycker är viktigt vid integreringen av deras barn. De tankar som förskolechefer och föräldrar har kanske inte stämmer överens med vad pedagogerna anser, och det kan då vara givande att få in deras tankar också för att kunna skapa en god verksamhet för barnen. Ytterligare ett område för vidare forskning är att lyfta frågan kring lyckad integrering upp till organisationsnivå. Vad har ledning och politiker för påverkan på integreringen genom de beslut de tar?

Referenslista

- Annerborn, L. (2003). Barn med synskada. I S. Bergqvist m fl (Red.), *Att möta barn i behov av särskilt stöd* (s.178-202). Stockholm: Liber.
- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Bjervås, L. (2003). Det kompetenta barnet. I E. Johansson & I. Pramling Samuelsson (Red.), *Förskolan – Barns första skola!* (s.55-81). Lund: Studentlitteratur.
- Bjørndal, C. R. (2005). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber.
- Daun, H. (1987). *Förskolan och integrering av barn med behov av särskilt stöd för sin utveckling*. Stockholm: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm.
- Drugli, M. B. (2003). *Barn vi bekymrar oss om*. Stockholm: Liber.
- Emanuelsson, I. (2001). Integrering – Bevarad normal variation i olikheter. I T, Rabe & A, Hill (Red.), *Boken om integrering. Idé, teori, praktik* (s. 9-22). Lund: Studentlitteratur.
- Emilson, A. (2003). Sätta barnet i centrum – En fråga om perspektiv. I E. Johansson & I. Pramling Samuelsson (Red.), *Förskolan – Barns första skola!* (s.31-54). Lund: Studentlitteratur.
- Forslund, K. & Jacobsen, M. (2000). *Professionell kompetens hos pedagoger inom förskolan*. Linköping: Linköpings universitet.
- Gilman, S. (2007). Including the child with special needs: Learning from Reggio Emilia. *Theory into Practice*, 46(1), 23-31.
- Hellström, A. (1993). *Ungar är olika*. Stockholm: Liber.
- Hägg, K. & Kuoppa, S. M. (2007). *Professionell vägledning – med samtal som redskap* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2003). I förskolans vardag. I E. Johansson & I. Pramling Samuelsson (Red.), *Förskolan – Barns första skola!* (s.9-29). Lund: Studentlitteratur.
- Kinge, E. (2000). *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson-Swärd, G. (1994). *Åtgärdsprogram. En metod i arbetet med barn i behov av särskilt stöd inom barnomsorgen*. Linköping: Linköpings universitet.
- Lpfö98, *Läroplan för förskolan*, (2006). Stockholm: Utbildningsdepartementet. Fritzes offentliga publikationer.
- Lutz, K. (2006). *Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet. En kritisk fallstudie angående utvecklingsbedömningar av yngre barn*. Malmö: Malmö högskola.
- Lutz, K. (2009). *Kategoriseringar av barn i förskoleåldern. Styrning & administrativa processer*. Malmö: Malmö högskola.

- Lång, S. (2001). Handlingsplan för förskola/skolbarnomsorg för barn som behöver särskilt stöd. I T, Rabe & A, Hill (Red.), *Boken om integrering. Idé, teori, praktik* (s. 148-162). Lund: Studentlitteratur.
- Martin Korpi, B. (2006). *Förskolan i politiken – om intentioner och beslut bakom den svenska förskolans framväxt*. Stockholm: Utbildnings- och kulturdepartementet.
- Olsson, B-I. & Olsson, K. (1998). *Barn, ungdomar och vuxna i behov av särskilt stöd*. Stockholm: Liber.
- Rabe, T. & Hill, A. (1990). *Små barn stora behov*. Malmö: Corona.
- Rosenqvist, J. (2001) Integration – ett entydigt begrepp med många inebörder. I T, Rabe & A, Hill (Red.), *Boken om integrering. Idé, teori, praktik* (s. 23-37). Lund: Studentlitteratur.
- Ross-Watt, F. (2005). Inclusion in the early years: from rethoric to reality. *Child care in practice*, 11(2), 103-118.
- Serrebo, S. (2003). Samspel – Kommunikation - utveckling. I S. Bergqvist m fl (Red.), *Att möta barn i behov av särskilt stöd* (s.226-238). Stockholm: Liber.
- Skollag* (1985:1100). Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1972:26-27 Förskolan del 1 och 2. Barnstugeutredningen. Stockholm: Socialdepartementet.
- Svenska ordboken. Nordstedts ordbok*. (1999). Göteborg: Nordstedts förlag.
- Svenska unescorådets skriftserie. (nr 1/2001). *Salamancadeklarationen och salamanca +5*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Thomsson, H. (2002). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wormnæs, S. (2001). Rörelsehinder och skallskador. I S. Asmervik, T. Ogden & A-L. Rygvold (Red.), *Barn med behov av särskilt stöd* (s. 272-314). Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1

Intervjufrågor

- Hur gammal är du?
- Vad har du för utbildning?
- Hur länge har du arbetat som förskollärare?
- Vad har du för erfarenhet av arbete med barn i behov av särskilt stöd?
- Vilka förutsättningar anser du är viktiga för en lyckad integrering? Varför?
- Vilka faktorer kan bidra till en lyckad integrering? Varför?
- Vilka egenskaper anser du är viktiga hos en pedagog för att bidra till en lyckad integrering? Varför?
- Vilka resurser anser du krävs för en lyckad integrering? Varför?
- Vad krävs av verksamheten för att bidra till en lyckad integrering? Varför?

Stockholms universitet
106 91 Stockholm
Telefon: 08-16 20 00
www.su.se

Stockholms
universitet